

TÜRKİYE’DE KAMU TERCİHİ İKTİSADI ve ANAYASAL POLİTİK İKTİSAT

Türkiye’de İktisatçılar, Siyaset Bilimcileri ve Anayasa Hukukçuları Kamu Tercihini ve Anayasal Politik İktisada Neden İlgisiz ve Kayıtsız Kalmışlardır?

Coşkun Can Aktan

Dokuz Eylül Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ccan.aktan@deu.edu.tr

Özet

“Kamu Tercihini iktisadının başlangıç noktası oldukça basittir: Siyasal karar alma sürecinde rol alan aktörler (seçmenler, çıkar grupları, siyasetçiler, bürokratlar) kendi özel çıkarlarını maksimize etme gayreti içerisindeyler. Kamu tercihi iktisadının ulaştığı sonuç ise devlet başarısızlığı teorisidir. Kamu tercihi, iktisat biliminin metodolojisi ve araçlarını kullanarak siyaset bilimi konularını inceler. Kamu tercihi, iktisat ve siyaset biliminin kesişme noktasında yer alır. Anayasal Politik İktisat olarak da bilinen Anayasal İktisat ise kamu tercihi teorisinin ulaştığı sonuçlardan hareketle geliştirilmiştir; iktisat bilimi ile anayasacılık felsefesi arasında bir bağ kurmaya çalışır. “Anayasa hukukunun iktisadi analizi” olarak da bilinen anayasal politik iktisat, kurallar ve kurumların ekonomi ile olan ilişkilerini inceler.1986 yılında James M. Buchanan’ın Nobel ekonomi ödülü ile onurlandırılmasının ardından kamu tercihi ve anayasal politik iktisat araştırmaları siyasal ve anayasal karar alma sürecine dahil edilmeye başlanmıştır. Kamu tercihi ve anayasal politik iktisat “ikiz kardeşler” olarak adlandırılabilir. Bu ikiz kardeşlerin oyun alanları İktisat, Siyaset Bilimi ve Hukuk’tur.

Geçtiğimiz yarım yüzyıl içerisinde Türkiye’de iktisatçılar, siyaset bilimcileri ve anayasa hukukçuları “kamu tercihi devrimi”ni görmezden gelerek bu araştırma programlarına tamamen ilgisiz ve kayıtsız kalmışlardır. Bu eleştirel çalışma sözkonusu ilgisizliğin mantığını ve rasyonelini incelemeyi amaçlamaktadır.”

Anahtar Kelimeler: Kamu Tercihini, Anayasal İktisat, Anayasal Politik İktisat, Türkiye

Alan Tanımı: Kamu Tercihini, Anayasal İktisat

PUBLIC CHOICE AND CONSTITUTIONAL POLITICAL ECONOMY IN TURKEY

Why Turkish Economists, Political Scientists and Legal/Constitutional Law Scholars are Irrelevant to Public Choice and Constitutional Political Economy?

Abstract

“The starting point of public choice economics is simple: Individuals, when acting as voters, special interest groups, politicians, or bureaucrats are self-interested and try to maximize their own utility. The ending point of public choice economics is governmental failure. Public choice is the use of economic tools to deal with traditional problems of political science. Public choice explores the intersection between economics and political science and fosters exchange between economists and political scientists. Constitutional economics, also known as “constitutional political economy” derived from public choice is a research program of joint study of economics and constitutionalism. It may also be described as “the economic analysis of constitutional law.” Constitutional political economy explores the intersection between economics and rules and institutions. After James M. Buchanan won the Nobel Prize in 1986, public choice and constitutional economics were incorporated into analysis of political and constitutional decision making widely. Public choice and constitutional political economy are the twin sister of Buchanan’s political economy. The game is multi-disciplinary including Economics, Political Science and (Constitutional) Law.

Turkish economists, political scientists and legal/constitutional law scholars stayed or preferred to be irrelevant to public choice and constitutional political economy in the last half century. They disregarded the so-called “public choice revolution”. This critical essay aims to explore the relevance of irrelevance of Turkish scholars towards the research programs of public choice and constitutional political economy.

Keywords: Constitutional Law, Constitutional Economics, Constitutional Political Economy, Turkey

JEL Codes: D7, B25, B41, K00

I.GİRİŞ

Türkiye’de iktisatçılar, siyaset bilimcileri ve anayasa hukukçuları kamu tercihi ve anayasal politik iktisada neden ilgisiz ve kayıtsız kalmışlardır? Acaba bu soru, üzerinde bir makale yazmaya değecek kadar bir öneme sahip midir? Unuttuğumuz ve/veya görmek istemediğimiz bazı önemli konuları hatırlatmakta yarar görüyoruz:

1. Kamu tercihi, iktisat biliminde bir büyük devrimi gerçekleştirmiştir. Geleneksel iktisat ya da ana-akım iktisat olarak bilinen Neo-klasik iktisat ve onun bir devamı olan Keynezyen iktisat “*piyasa başarısızlığı teorisi*”nden hareketle devlet müdahaleciliğini savunmuştur. Kamu tercihi ise iktisat biliminde bu teoriye alternatif olarak “*devlet başarısızlığı teorisi*”ni geliştirmiştir. Kamu tercihi iktisatçıları piyasa başarısızlığı teorisini tamamen reddetmemekle beraber devletin piyasa ekonomisine yapacağı müdahalelerin ve düzenlemelerin olumsuz sonuçlarını görmemize yardımcı olmuştur.
2. Özel mülkiyet ve rekabetçi piyasalara yer vermeyen merkezi planlamaya dayalı sosyalist ekonomilerin yanlışlarını en etkili biçimde işleyen iki iktisat okulu bulunmaktadır: Avusturya iktisat okulu ve kamu tercihi iktisatçılarından oluşan Virginia politik iktisat okulu. Bir zamanlar “*aydın*” ya da “*entellektüel*” adı verilen üniversite hocalarının hararetle savunduğu sosyalizm/komünizm modeli pratikte vahim bir şekilde yıkılmıştır. Peki bu “*entellektüel-akademik ahmaklığın*” terk edilmesinde gerçek miras kimlere aittir? Devletçilik düşüncesinin yanlışlarını görmemizi sağlayanlar kimler olmuştur? Kamu tercihi iktisatçılarının bu konuda öncü bir role sahip oldukları yadsınamaz bir gerçektir. “*Kamu tercihi devrimi*” (*public choice revolution*)¹ denilen bu değişimi anlamak ve hatırlamak fevkalade önemlidir ve değerlidir.
3. Kamu tercihi teorisinin sonuçlarından hareketle geliştirilen anayasal politik iktisat ise kamu ekonomisinde ve kamu yönetiminde kuralların ve kurumların önemini en etkili biçimde işleyen ilk iktisadi düşünce okuludur. Freiburg hukuk ve iktisat okulu, piyasa ekonomisinin iyi ve

¹ Bkz. Lemieux,2004; Gwartney & Wagner, 1988; Gwartney, 2013; Rowley,2015.

doğru bir şekilde işlemesi için gerekli olan kurallar ve kurumlara vurgu yaparken; kamu tercihi iktisatçıları devletin ekonomideki görev ve fonksiyonlarının, güç ve yetkilerinin sınırlarını çizmeye yönelik kurallar ve kurumlar oluşturulmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Anayasal politik iktisat yaklaşımında anayasacılık felsefesinin çok önemli ve değerli bir yeri bulunmaktadır.

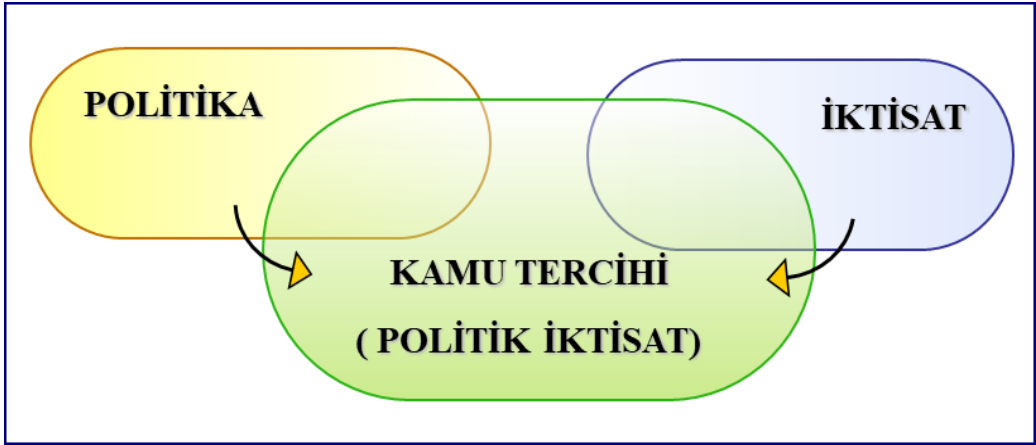
Siyasal karar alma sürecinin ve anayasal kurallar ve kurumların analizini yapan kamu tercihi ve anayasal politik iktisat, ekonomi bilimini siyaset bilimi ve anayasa hukuku ile buluşturan önemli araştırma programlarıdır. 1986 yılında bu iki araştırma programı James M. Buchanan nezdinde Nobel Ekonomi Ödülü ile onurlandırılmıştır. Kamu tercihi ve anayasal politik iktisat aradan geçen bu 35 yıllık süre zarfında özellikle gelişmiş ülkelerde önemli mesafeler katederken, Türkiye’de bu alanlarda akademik anlamda doğrusu kayda değer hiç bir önemli gelişme sağlanamamıştır. Durum makalemizin alt başlığında ifade edildiği şekildedir: Türkiye’de iktisatçıları, siyaset bilimcileri ve anayasa hukukçuları kamu tercihi ve anayasal politik iktisada ilgisiz ve kayıtsız kalmışlardır. Peki ama neden?

II.KAMU TERCİHİ ve ANAYASAL POLİTİK İKTİSAT

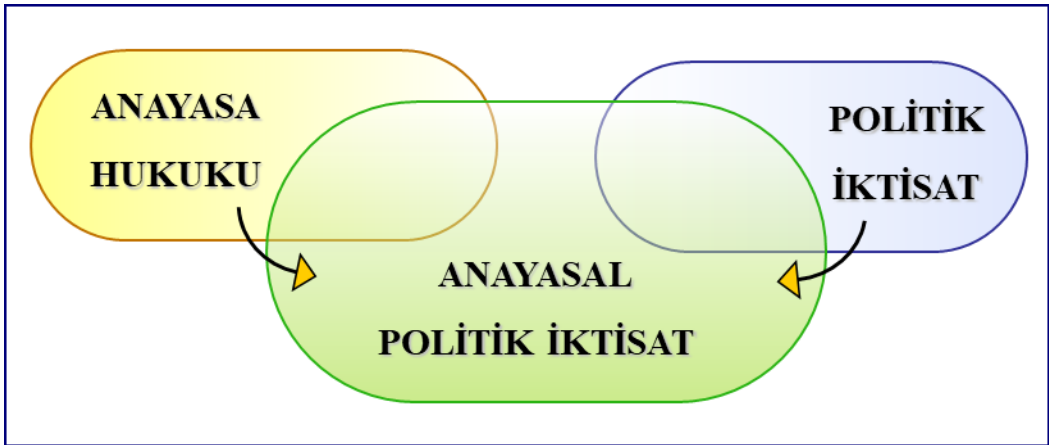
Kamu Tercihi, 18. Yüzyıl sosyal, siyaset ve iktisadi felsefelerini yeniden yorumlayan bir yaklaşımdır. “*Politikanın iktisadi analizi*” olarak da adlandırılan kamu tercihi, siyaset karar alma sürecinde rol alan tüm aktörlerin (seçmenler, çıkar ve baskı grupları, siyasetçiler, bürokratlar) tıpkı piyasa ekonomisindeki aktörler gibi kendi özel çıkarlarını maksimize etme eğiliminde olduğu varsayımından hareket etmektedir. “*Politik iktisat*” olarak da ifade edilen kamu tercihi inter-disipliner bir araştırma programıdır. Politik iktisat, iktisat biliminin metodolojisi, araç ve varsayımları altında siyaset bilimi (politika) konularını incelemektedir. (Şekil-1)

Anayasal Politik İktisat (anayasal iktisat) ise devletin iktisadi alandaki görev ve fonksiyonlarının, güç ve yetkilerinin «anayasal» kurallar ile sınırlandırılmasının felsefi, ahlaki ve teorik temellerini inceleyen bir multi-disipliner araştırma alanıdır. Anayasal politik iktisat adından da anlaşılacağı üzere üç disiplini buluşturmaktadır: İktisat, Siyaset (Politika) ve Hukuk. (Şekil-2)

Şekil-1: Kamu Tercihî (Politik İktisat)

Şekil-2: Anayasal Politik İktisat (Anayasal İktisat)

Kamu tercihi ve anayasal politik iktisat deyim yerindeyse “ikiz kardeşler”dir; kamu tercihi “tanı”; anayasal politik iktisat ise “tedavi” olarak yorumlanabilir. Kamu tercihi iktisatçılarına göre kamu ekonomisinde yaşanan problemlerin ya da hastalıkların temel sebebi aşırı büyümüş ve genişlemiş devlettir. Çözüm ise sürekli bir şekilde büyüyen ve genişleyen devlete gem vurmaktır. Anayasal politik iktisat, Leviathan’a (görev ve fonksiyonları aşırı büyümüş; güç ve yetkileri sınırlandırılmamış devlet) gem vuracak anayasal kuralların ve kurumların analizi ile ilgilenmektedir.²

III. TÜRKİYE’DE KAMU TERCİHİ ve ANAYASAL POLİTİK İKTİSAT

1988 yılından bu yana “*kamu tercihi*” (*public choice*) ve “*anayasal politik iktisat*” (*constitutional political economy*) adı verilen araştırma programları üzerinde çalışmalar yapıyorum. Bundan yaklaşık 30 yıl öncesinde Türkçe literatürde kamu tercihi sadece ve sadece birkaç *Kamu Ekonomisi* başlığını taşıyan kitaplar içerisinde sınırlı sayıda sayfa içerisinde incelenen bir konu idi. Bunların başında Kenan Bulutoğlu’nun *Kamu Ekonomisi* (2008) kitabı geliyordu. İleriki yıllarda Güneri Akalın (2017), Orhan Şener (2017) ve diğer az sayıda maliye bilim insanları tarafından yazılmış *Kamu Ekonomisi* başlığını taşıyan kitaplar içerisinde kamu tercihi hakkında kısa bazı bilgiler bulabilmek mümkün olabildi.³ Türkiye’de iktisatçıların (ve maliyecilerin) kamu tercihi adı verilen araştırma programına ilgileri 30 yıl öncesinden günümüze sadece ve sadece bunlarla sınırlı oldu.

Kamu tercihi, nihayetinde iktisat biliminin bir alt disiplini olmasına rağmen Türkiye’de geçen 30 yıl içerisinde iktisatçılarımız bu konuya maalesef hiçbir şekilde ilgi göstermemişlerdir. *Kamu Tercihi* adı verilen araştırma programından doğan *Anayasal iktisat* adı verilen araştırma programı için de benzer şeyler söylenebilir. Profesör Vural F. Savaş’ın 1988 yılında yayınladığı *Anayasal İktisat* (2003) bu alanda ilk ve öncü bir çalışma oldu.⁴ Geçen 30 yıl içerisinde Vural F.

² Bu konuda kapsamlı bilgiler için bkz. Aktan, 2002, 2019a.

³ Bkz. Bulutoğlu, K. 2008. *Kamu Ekonomisi*, İstanbul: Maliye ve Hukuk Yayınları, 7.b. 2008. Akalın, G. 2017. *Kamu Ekonomisi*, Orion Kitabevi, 2017; Şener, O. 2017. *Kamu Ekonomisi*, İstanbul: Beta Basım, 13.b. 2017.

⁴ Burada bir önemli tespiti de yapmış olalım. Profesör Savaş fazlasıyla takdire değer bu çok kıymetli kitabının maalesef devamını getir(e)medi. Keynezyen İktisat Yıkılırken, İktisatın Tarihi, Piyasa Ekonomisi ve Devlet, Politik İktisat ve diğer kitapları ile ülkemizde iktisat bilimine eşiz

Savaş dışında bilebildiğimiz kadarıyla ülkemizde tek bir iktisatçı bile anayasal iktisat alanında ne bir kitap, ne de üzerinde ciddi emekler verilmiş bir makale yayınlamamıştır.

Türkiye’de kamu tercihi ve anayasal iktisat’ın 30 yıllık muhasebesini yaptığımda şu tespitleri yapabiliyorum:

1.1986 yılında Nobel ekonomi ödülü ile taltif edilen ve onurlandırılan bir araştırma programına en başta iktisatçılarımız neden ilgi duymamışlardır? Keynezyen iktisat okulu sonrasındaki tüm iktisat okulları içerisinde önemli ve saygın bir konumu olan kamu tercihi iktisadı adı verilen araştırma programı ülkemizde niçin iktisatçıların gündeminde olmamıştır? Geleneksel iktisat biliminin temel ilkelerini, varsayımlarını, metodolojisini adeta sil baştan yeniden yorumlayan bu önemli iktisat disiplinine neden iktisatçılarımız ilgisiz ve duyarsız kalmışlardır?

2.Ülkemizde kamu tercihi, iktisat biliminden ziyade kamu maliyesi ve kamu ekonomisi alanında çalışmalar yapan maliyecilerin bir araştırma konusu olarak düşünülmüş olmasına rağmen Türkiye’de tanınmış maliye bilim insanları konuya niçin ilgisiz kalmışlardır? Örneğin, yaklaşık 40 yıldan bu yana her yıl yapılmakta olan Türkiye Maliye Sempozyumu’nda kamu tercihi araştırma programının bir tek yıl dahi “*özel araştırma programı*” olarak ele alınıp incelenmemiş olması fevkalade üzüntü verici değil midir? Türkiye Maliye Sempozyumlarında geçen 40 yıl içerisinde kamu tercihi ve anayasal iktisat alanlarında kaç tane bildiri sunulmuştur?

3.Denilebilir ki, kamu tercihi araştırma programının bir yarısı iktisat ise diğer yarısı siyaset bilimidir. Kamu tercihi araştırma programı siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplinlerinin bakış açılarını çok ciddi manada sorgulamıştır. Türkiye’de siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarında görev yapan

katkıları sunan Profesör Savaş’ın Anayasal İktisat çalışmasını yarım soluklu bırakıp kamu tercihi ve anayasal iktisat alanındaki çalışmalardan uzaklaşmasının büyük bir kayıp olduğunu düşünüyorum. Keşke Profesör Savaş büyük heyecanla kaleme aldığı kitabında savunduğu fikirlerin devamını getirebilseydi. Savaş emekli olduktan sonra iktisat bilimi üzerine derin birikimini bir tarafa bıraktı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürkçülük üzerine bazı kitaplar yayınlamaya başladı.

akademisyenlerin kamu tercihinin önemli katkılarını görmezden gelerek siyaset, devlet, kamu yönetimi vs. konularında kitap ve makale yazmaya devam etmeleri garipsenecek bir durumdur.

4. Aynı şekilde anayasal politik iktisat adı verilen araştırma programının bir yarısı iktisat ise diğer yarısı hukuktur. İlginç olan, şaşırtıcı olan ve bir o kadar da üzücü olan ülkemizde anayasa hukukçularının “*anayasal iktisat*” adı verilen araştırma programlarına hiçbir şekilde ilgi duymamış ve kanaatimce bilinçli olarak gözardı etmiş olmalarıdır.⁵

5. Aslında hukukçuların anayasal iktisada özel olarak ilgisiz olmaları diye bir şey sözkonusu değildir. Ülkemizde hukuk fakültelerinde görev yapan bilim insanları anayasal iktisat yanısıra, kurumsal iktisat, regülasyon iktisadı, mülkiyet hakları iktisadı, işlem maliyetleri iktisadı, suç ve ceza iktisadı gibi hukuk ve iktisat yaklaşımı (law and economics approach) adı verilen inter-disipliner araştırma alanlarına hiçbir şekilde ilgi göstermemişlerdir. Bu saydığımız disiplinler hukuk ve iktisat arasındaki yakınlaşma ve evlilik sayesinde ortaya çıkmış araştırma programlarıdır. 1969 yılından günümüze en az 10 Nobel ekonomi ödülü sahibi hukuk ve iktisat arasındaki ilişkiye doğrudan ve/veya dolaylı katkılar sunmuşlardır. Hayek, Stigler, Buchanan, Becker, Coase, North, Williamson, Ostrom, Tirole, Hart gibi iktisatçılar hukuk ve iktisat arasında kurmuş olduğu bağ dolayısıyla Nobel ekonomi ödülü ile onurlandırılmışlardır (Aktan,2000). Nobel Vakfı'nın resmi sitesinde ödül gerekçelerine bakıldığında bu çok açık olarak görülebilir. Bunun dışında ABD'nde Richard Posner ve Guido Calabresi gibi hem yargıç hem de akademisyen kimliğine sahip olan kişilerin öncülüğünde gelişen “*hukukun iktisadi analizi*” (*economic analysis of law*) ve bu çerçevede muhtelif araştırma programlarına (haksız fiil hukukunun iktisadi analizi, sözleşme hukukunun iktisadi analizi vs.) Türk hukukçularının maalesef bir ilgisi olmamıştır.⁶

Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde 1960'lı ve özellikle 1970'li yıllardan itibaren Hukuk ve İktisat alanındaki yakınlaşma neticesinde devasa bir literatür oluşmuştur. Bizim ülkemiz açısından sormak istediğimiz soru şudur: Hukuk

⁵ Bu konuda kapsamlı bir eleştirel yazımız için bkz. Aktan:2019b.

⁶ Ülkemizde bu alanda eserler ortaya koymuş tek isim Kerem Cem Sanlı'dır. Bkz. Sanlı, 2007, 2015.

fakültelerinde görev yapan bilim insanlarımız “*hukuk ve iktisat yaklaşımı*” adı verilen araştırma programları üzerinde kaç tane kitap ya da makale yazmışlardır? Ülkemizde hukuk ve iktisat alanında hangi sayıda konferans ya da panel düzenlemiştir? Anayasa hukukçuları ile ilgili tespitimizin bir benzerini diğer alanlarda çalışmalar yapmış olan hukukçularımız için de söyleyebiliriz.

Biz Neredeyiz? Onlar Nerede?

Haziran-2019 yılı itibariyle Google Chrome aracılığıyla Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler üzerinden yaptığımız basit bir analiz bile ülkemizde kamu tercihi ve anayasal iktisat konularının henüz emekleme aşamasında olduğunu göstermektedir. (bkz. Tablo-1, 2 ve 3) Tablodaki veriler çok açık olarak göstermektedir ki, Türkçe’de kamu tercihi ile ilgili araştırma yapacakların ulaşabilecekleri sağlam ve güvenilir bilgi⁷ değil, sadece arama motorları üzerinden yapacakları “*ham bilgi*” seviyesi bile fevkalade düşüktür. Ayrıca aşağıdaki tablolarda verilen anahtar kelimelere (.pdf) eklentisi yapıldığında ülkemizde kamu tercihi ve anayasal iktisat konularında erişilebilecek tam metin makale sayısının oldukça sınırlı olduğu pekala görülebilir. Şüphesiz asıl olan kantite değil, kalitedir. Ancak kaliteden bağımsız sayısal karşılaştırmalar bile bize bilimin gelişme düzeyi ile ilgili olarak eksik de olsa fikir verebilir. Sunduğumuz tablolardaki rakamsal karşılaştırmalar Türkiye’de kamu tercihi ve anayasal iktisat adı verilen araştırma programlarının gelişme düzeyi hakkında açık bir bilgi ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Kamu Tercihi İle İlgili Anahtar Kelimelerde Veri Trafikçi (Türkçe ve İngilizce Google Hit Sayısı Karşılaştırması)

Türkçe	Hit Sayısı	İngilizce	Hit Sayısı
Kamu Tercihi	13.500	Public Choice	2.810.000
Kamu Tercihi Teorisi	4920	Public Choice Theory	362.000
Kamu Tercihi İktisadı	1020	Public Choice Economics	42.900

Kaynak: Google taraması (01.05. 2019)

⁷Sağlam ve güvenilir bilgidен kastımız hakemlik sürecinden geçmiş kaliteli bilimsel dergilerde yayınlanan makale sayısıdır. Bilimsel veri tabanlarında “indekslenen” ve özeti yayınlanan bilimsel dergileri kastediyoruz.

Tablo 2: Anayasal İktisat İle İlgili Anahtar Kelimelerde Veri Trafikçi (Türkçe ve İngilizce Google Hit Sayısı Karşılaştırması)

Türkçe	Hit Sayısı	İngilizce	Hit Sayısı
Anayasal İktisat	9340	Constitutional Economics	76.100
Anayasal Politik İktisat	1400	Constitutional Political Economy	128.000
Mali Anayasa	1430	Fiscal Constitution	80.100
Parasal Anayasa	632	Monetary Constitution	14.200

Kaynak: Google taraması (01.05. 2019)

Önemle belirtelim ki, kamu tercihi ve anayasal iktisat alanında akademik (bilimsel) çalışmaların son derece yetersiz olması sadece bu disiplinlere özgü değildir. Kamu tercihi ve anayasal iktisat esasen hukuk ve iktisat yaklaşımı (law and economics approach) adı verilen bir araştırma programının alt disiplini olarak ele alınabilir. Regülasyon iktisadı, kurumsal iktisat, mülkiyet hakları iktisadı, işlem maliyetleri iktisadı, suç ve ceza iktisadı ve saire disiplinler için de durum farklı değildir. Google Chrome üzerinden Hukuk ve İktisat yaklaşımı üzerine basit bir tarama yapılması bile durumu her yönüyle gözler önüne sermektedir (Tablo-3). Ülkemizde hukukçuların henüz Hukuk ve İktisat yaklaşımına ilgi göstermedikleri aşikar bir gerçektir. İktisadi konuların hukuki analizi ve/veya hukukun iktisadi analizi üzerine araştırma yapan iktisatçıların sayısı ise yok denecek kadar azdır.

Tablo 3: Hukuk ve İktisat İle İlgili Anahtar Kelimelerde Veri Trafikçi (Türkçe ve İngilizce Google Hit Sayısı Karşılaştırması)

Türkçe	Hit Sayısı	İngilizce	Hit Sayısı
Hukuk ve İktisat	44.500	Law and Economics	30.800.000

Kaynak: Google taraması (01.05. 2019)

Öte yandan Google “hit sayısı” karşılaştırması dışında ülkemizde *Google Akademik* (<https://scholar.google.com.tr/>) verileri analiz edildiğinde 200 üzerinde üniversitesi olan kocaman 80 milyonluk bir ülkede kendisini Kamu Tercih ve Anayasal İktisat alanında çalışmalar yapan bilim insanı olarak tanımlayan bir tek iktisatçının olmaması nasıl izah edilebilir?

Özetle ve sonuçla, Türkiye’de dar anlamda kamu tercihi ve anayasal politik iktisat, geniş anlamda “*Hukuk ve İktisat*” (*Law and Economics*) adı verilen araştırma programları üzerinde yapılan bilimsel araştırmaların sayısı fevkalade sınırlıdır. Henüz bu disiplinler üzerinde ciddi emek verilerek yazılmış kitap sayısı yok denecek seviyededir. Aynı şekilde doktora tezi, makale vs. sayısı da oldukça yetersizdir.

IV.SONUÇ

İnter-disipliner (daha da ötesinde multi-disipliner) araştırma programları olan kamu tercihi ve anayasal politik iktisat sadece iktisat bilimine değil siyaset bilimine, siyaset felsefesine, anayasa hukukuna vs. çok farklı boyutlar katmış; yeni kavramlar ve yeni perspektifler kazandırmıştır. Bugün tüm dünyada devletin iktisadi hayattaki rolü ve fonksiyonlarının daraltılması ve özelleştirme felsefesi sadece sağ ideolojilerin değil, sol ideolojilerin de kabul etmek zorunda kaldıkları bir gerçektir. İktisat biliminde hakim olan “*piyasa başarısızlığı*” teorisinin yıkılmasında en büyük pay hiç şüphesiz “*devlet başarısızlığı*” teorisini geliştiren kamu tercihi okuluna aittir. Özelleştirme felsefesinin gerisinde yatan devlet başarısızlığı teorisi tek başına iktisat bilimine eşsiz ve çok önemli bir katkı olmasına rağmen iktisatçılarımız bu gerçeği görmezden gelmişlerdir.

Kamu tercihi ve anayasal politik iktisat siyaset biliminin ve anayasa hukukunun temel konularına da oldukça farklı bakış açıları geliştirmiştir. Denilebilir ki bugün her ne kadar siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında çalışan bilim insanları bilinçli olarak görmezden gelseler ya da kabul etmeseler de kamu tercihi, geleneksel siyaset bilimini kökünden sarsmıştır. Bugün siyaset biliminin konuları çok daha geniş bir perspektifle kamu tercihi alanında inceleme konusu yapılmaktadır. Siyasal karar alma süreci, seçim ve oylama, siyasal sistemler, siyasal iktidar, muhalefet partileri, seçmen davranışları,

demokrasi, bürokrasi, çıkar ve baskı grupları ve daha pek çok konu aslında siyaset biliminin temel araştırma konuları olmasına rağmen bu alanların her birine kamu tercihi iktisatçıların çok farklı yaklaşım ve katkıları olmuştur. Bugün siyaset bilimi ve kamu tercihi disiplinleri birbirlerinin tamamlayıcısı olmuştur ve bunu görmezden gelmek ve inkar etmek mümkün değildir.

Kamu tercihi ve anayasal politik iktisat demokrasi teorisinin gelişmesine de çok ciddi katkılar sunmuştur. Kamu tercihi, modern demokrasilerde yaşanan sorunların tahlili ve çözüm önerileri konularında siyaset biliminden çok daha ileri bir aşamadır.

Anayasa hukukçularının anayasaya bakış açısı da anayasal iktisatçılar tarafından ciddi biçimde eleştirilmektedir. Sözleşmecilik (contractarianism) ve anayasacılık (constitutionalism) felsefeleri maalesef geleneksel anayasa hukuku araştırmalarında unutulmuş ve anayasalar devletin görev ve fonksiyonlarını tanımlayan bir doküman olarak ele alınmaya başlanmıştır. Her ne kadar anayasa hukukçuları bu gelişmelere ilgisiz ve kayıtsız görünseler de anayasal politik iktisat bir disiplin olarak saygınlığını çoktan tescillemiştir.

Türkiye’de bundan bir 30 yıl sonrasında acaba durum değişecek midir? İktisatçılarımız fazlasıyla soyut, gerçek yaşamdan kopuk, aşırı teorik, gereksiz ve abartılı biçimde kullanılan grafiklerden, modellerden, matematiksel araştırmalardan uzaklaşıp iktisat bilimini bir “*kasvetli bilim*” (*dismal science*) olmaktan kurtarabilecekler midir? İktisatçılarımız acaba iktisat biliminin kurucusu olarak kabul ettiğimiz Adam Smith ve onun izindeki 18. Yüzyıl filozoflarının bilgeliğinin önemini ve değerini kavrayabilecekler midir? İktisatçılarımız, siyaset bilimcilerimiz ve anayasa hukukçularımız devletin meşruiyetini sorgulayan aydınlanma filozoflarının sahip olduğu o derin bilgeliğin farkına varacaklar mıdır? İktisatçılarımız, siyaset bilimcilerimiz ve anayasa hukukçularımız devleti “*gereksiz bir kötülük*” değil, devleti “*gerekli bir kötülük*” olarak ele alan ve “*sınırlı devlet*” felsefesini savunan liberal politik iktisadın değerini ve önemini acaba anlayabilecekler midir?

Burada yaptığım açıklamalar dolayısıyla haksız bir eleştiriye maruz kalmamak için bir başka kitabımda yazdığım şu notu burada tekrarlamak isterim: (Aktan, 2018: 398)

İktisat biliminde kutsal bir din yaratmak ne kadar yanlış ise bir iktisat okulunun bağınaz ve yobaz bir takipçisi olmak da o kadar yanlıştır.

Ben kamu tercihi ve anayasal politik iktisat araştırma programının “*kutsal iktisat mezhebi*” olduğunu falan ilan etmiyorum. Mülkiyet hakları iktisadı, işlem maliyetleri iktisadı, regülasyon iktisadı ve diğer hukuk ve iktisat okuluna dahil olan tüm araştırma programları en az kamu tercihi ve anayasal iktisat kadar önemlidir. Virginia politik iktisat okulu yanısıra diğer iktisat okullarının (Chicago hukuk ve iktisat okulu, Avusturya iktisat okulu vs.) katkıları da fevkalade önemli ve değerlidir.

İktisat biliminde “*kutsal mezhepçilik*” saplantısı ne kadar yanlışsa “*müritlik*” de bir o kadar yanlıştır. Ne Mises, ne Hayek; ne Friedman ne de Buchanan tek başlarına insanlara doğru yolu gösterecek bir bilgiğe sahip değillerdir ve olamazlar da...

Meslektaşlarımızın haksız ve gereksiz suçlamalarına bir malzeme olmamak için şunu da açık olarak ifade etmek isterim. Douglass C. North’un ekonomi açısından informal kurallar ve kurumların önemine yaptığı vurgu Buchanan’ın formel (anayasal) kuralların önemine yaptığı vurgudan çok daha önemlidir. Bir başka ifadeyle yeni kurumsal iktisat, anayasal politik iktisattan bir adım daha öndedir ve daha fazla önemlidir. Yeni kurumsal iktisat, anayasal politik iktisadı da kapsayan bir “*haşmetli nehir*”dir.⁸ Hayek, Buchanan, Coase, North, Williamson, Stigler, Becker, Ostrom ve diğer pek çok “*büyük akıl*” bu haşmetli nehre su taşıyan dere kaynaklarında çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Türkiye açısından sonuç olarak şunları ifade ederek çalışmamı tamamlamak istiyorum:

1. Türkiye’de genel olarak iktisatçılar, siyaset bilimcileri, hukukçular henüz hukuk ve iktisat (law and economics) adı verilen araştırma programlarından bihaberdirler; konuya ilgisiz ve aynı zamanda bilgisizdirler.

⁸ Yeni kurumsal iktisadın kurucularından biri olan R. H. Coase’un şu cümlesi önemlidir. “*Fakat haşmetli bir nehrin kaynağının küçük bir dere olduğunu ve gücünü gövdesine katılan nehir kollarından aldığını unutmamak gerekir.*” (Coase, 1998:72)

2. Türkiye'nin özel koşulları, Türkiye siyaseti ve Türkiye ekonomisi kamu tercihi ve anayasal politik iktisat konuları için adeta bir laboratuvardır. Türkiye'de siyasetin işleyişinde, siyasal kurumların karar ve eylemlerinde, hukuk sisteminde, devlet-piyasa ilişkilerinde vs.⁹ kamu tercihi ve anayasal politik iktisat adı verilen araştırma programlarından öğrenilecek çok, ama çok şey vardır. Böyle olmasına rağmen bilim insanlarının bu önemli araştırma programlarına olan ilgisizliğini ve bilgisizliğini izah etmek ve anlamak kolay değildir.

Bilimsel araştırmada konu seçimi bile en azından “*sorumluluk ahlakı*” ile ilgili bir meseledir. Önemsiz-gereksiz, soyut-karmaşık, anlamsız-manasız pek çok konuyu alıp üzerinde sözümona “*doktora tezi yazıyorum*” diye pek çok yılı heba eden genç araştırmacıların Türkiye'nin temel meselelerinden birisini ele alıp, o konuda çalışma yapmalarından; bir dev yapının inşasına ya da onarımına bir “*tuğla*” koymalarından daha büyük bir sorumluluk ahlakı olabilir mi? Örneğin, siyasal iktidarın güç ve yetkilerinin sınırsızca ve keyfice kullanımının tehlikelerine işaret eden bir araştırma eğer ülkemiz için elzem bir mesele ise bu konunun etrafıca bilimsel araştırmalara konu olması gerekmez mi? İradi-takdiri-ihiyari iktisat politikalarının tahrip edici sonuçlarını dikkate alarak kurallara dayalı iktisat politikası üzerinde çalışmak doğru bir tercih olmaz mı? Piyasa ekonomisi ve kamu ekonomisinin iyi işlemesine yönelik kuralları ve kurumları araştırmak doğru olmaz mı?

Yeni kurumsal iktisat (ve bu çerçevede anayasal politik iktisat) kurallar ve kurumların önemini bizlere anlatmaya çalışan bir yaklaşımdır. Maalesef iktisatçılarımız, siyaset bilimcilerimiz, hukukçularımız bunu henüz anlamış ve kavramış bir noktada bulunmamaktadırlar.

⁹Partizan bir dil ve gözden uzak her akli selim insan Türkiye'de siyasal karar alma sürecinin işleyişindeki aksaklıklar ve eksiklikleri pekala inkar etmez ve edemez. Türkiye'de kural ve kurumlar yerine iradi-takdiri yönetimin geçerli olması, devletin piyasa ekonomisinin işleyişine anlık-günlük keyfi müdahalelerde bulunması, devletin giderek büyümesi, devlet müdahalelerinin yaygınlaşması, iktidarın etkin bir biçimde sınırlandırılmamış olması, gerçek anlamda bir hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün tesis edilememiş olması, gerçek anlamda bir demokrasinin var olmayışı, bireysel hak ve özgürlüklerin etkin biçimde korunmaması ve daha pek çok sorun ötedenberi varolmuştur ve halen de devam etmektedir. Bu sorunlar mevcut iktidara değil, tüm geçmiş yönetimlere yapılabilecek bir eleştiridir.

Bir tarafta değersiz-önemsiz konular üzerine çalışmalar yapma eğilimi; öte tarafta değerli-önemli konulara gösterilen ilgisizlik ve kayıtsızlık... Bu irrasyoneliteyi anlamakta fazlasıyla zorlandığımı ifade etmek isterim.¹⁰ İktisat, siyaset bilimi ve hukuk alanlarında araştırma yapan bilim insanlarının kamu tercihi ve anayasal politik iktisat araştırma programlarının sunduğu bilgeliğe ilgisiz ve kayıtsız kalmalarının doğru olmadığını düşünüyorum. Kamu tercihi ve anayasal politik iktisadın asla ve asla bağınaz ve yobaz bir takipçisi olmayalım, ama en azından 18. Yüzyılın erdemle yıkanmış bilgeliğini hatırlayalım ve o yoldan sapmadan ilerleyelim derim...

“Kamu tercihi sosyal bilimlerde bir mucize ya da yeni bir keşif olarak ortaya çıkmadı. Bu feraset ya da kavrayışın gerisinde insan doğasını anlamak ve siyasal alanda nasıl işlediğini gözlemek yatmaktadır. Adam Smith ve diğer klasik politik iktisat düşünürlerinin; James Madison ve diğer kurucu önderlerin bilgeliği geçen iki yüzyılda entelektüel ahmaklık sayesinde unutuldu. Kamu tercihinin katkısı bu bilgeliğin tekrar keşfedilmesinden ve modern politikaya bu ‘politik iktisat’ bakış açısının uyarlanmasından başka bir şey değildir.”¹¹

James M. Buchanan

¹⁰ Bu konu İngilizce’de çok anlamlı bir sözle ifade edilebilir: *the relevance of irrelevant research / the irrelevance of relevant research*. Meslektaşlarımızın verdiğimiz mesajı anlamalarını ve çarpıtılmalarını temenni ediyoruz. Çok daha açık bir dille ifade etmek isteriz. Örneğin, bugün mikro/makro iktisat ders kitaplarında gerçek dünyada hiç bir değeri olmayan pek çok lüzumsuz grafiklerle konular anlatılmaktadır. Öte yandan profesyonel iktisatçıların iktisat dergilerinde aşırı matematik/ekonometri kullanarak yapmış olduğu ampirik çalışmaların önemli bir kısmı da yine gerçek dünyadan fazlasıyla uzaktır. Bilimsellik adı altında iktisatçıların “bilimcilik” uğraşlarının bir değerinin olmadığını düşünürüz.

¹¹Buchanan, J. M. 2003. “Public Choice: The Origins and Development of a Research Program”, Center for Study of Public Choice at George Mason University.

Kaynaklar

- Akalın, G. 2017. Kamu Ekonomisi, Orion Kitabevi.
- Aktan, C.C. 2002. Anayasal İktisat. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aktan, C. C. 2018. İktisadi Düşünce ve Yeni İktisat Okulları, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aktan, C.C. 2019a. Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aktan, C.C. 2019b. “Anayasal Hukuk ve Anayasal İktisat -Türkiye’de Anayasa Hukukçularının ‘Anayasal İktisat’ Araştırma Programına Dair İlgisizlikleri/Bilgisizlikleri Üzerine Eleştirel Bir Yazı”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi , Cilt 11, No 1, 2019.
- Buchanan, J. M. 2003. “Public Choice: The Origins and Development of a Research Program”, Center for Study of Public Choice at George Mason University.
- Bulutoğlu, K. 2008. Kamu Ekonomisi, İstanbul: Maliye ve Hukuk Yayınları, 7.b.
- Coase, R. H. 1998. “The New Institutional Economics” The American Economic Review, Vol. 88, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association (May, 1998), pp.72-74.
- Gwartney, J. and R.E. Wagner, 1988. "The Public Choice Revolution." The Intercollegiate Review, Vol. 23, no. 2 (Spring 1988), pp. 17-26.
- Gwartney, J. 2013. “The Public Choice Revolution in the Textbooks”, Cato Policy Report, May-June 2013.
- Lemieux, P. 2004. “Public Choice Revolution”, Regulation, Fall, 2004.
- Rowley, C. 2015. Economics and Politics: The Public Choice Revolution, New York: Routledge.
- Sanlı, K. C., 2007. Haksız Fiil Hukukunun Ekonomik Analizi Hukuk ve Ekonomi Öğretisi, İstanbul: Arıkan Yayınları.

Sanlı, K. C., 2015. Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden Sözleşme Hukuku ve Sözleşme Yaptırımlarının Ekonomik Analizi, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Savaş, V.F. Anayasal İktisat, 2003. 3.b. İstanbul: Avcıol Basım Yayım.

Şener, O. 2017. Kamu Ekonomisi, İstanbul: Beta Basım, 13.b.